

ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМДА “ОНГ” ТУШУНЧАСИНИ БОҒЧАДАН БОШЛАБ ШАКЛЛАНТИРИШ ЗАРУРЛИГИ

Холматова Шахистахон

Махсудова Гулнора

Фарғона давлат университети, Экология кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Экологик таълимда “онг” тушинчаси, экологик онгни болаларни боғча ёшидан бошлаб шакллантириши ва аҳолини экологик онггини бошлангич нуқталарини шакллантиришидан иборат. Жамиятни экологик маданиятини шакллантириши аҳолини бошлангич нуқталаридан бошлаш ҳақида ҳулосалар қилинган.

***Калим сўзлар:** Экологик таълим, экологик онг, Атроф – муҳит муҳофазаси, Табиат ва инсон, боғча ёшидаги болалар, экологик маданият, экологик ҳолатни баҳолаш, экологик ҳулқ-атвор.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье под понятием «сознательность» в экологическом образовании понимается формирование экологического сознания детей с детсадовского возраста и формирование отправных точек экологического сознания населения. Сделаны выводы о том, что формирование экологической культуры общества должно начинаться с исходных пунктов населения.

***Ключевые слова:** Экологическое воспитание, экологическое сознание, охрана окружающей среды, природа и человек, дети детсадовского возраста, экологическая культура, оценка экологической ситуации, экологическое поведение.*

ABSTRACT

In this article, the concept of "consciousness" in environmental education refers to the formation of environmental consciousness of children from kindergarten age and the formation of starting points for the ecological consciousness of the population. Conclusions are drawn that the formation of the ecological culture of society should begin with the starting points of the population.

***Keywords:** Ecological education, ecological consciousness, environmental protection, nature and man, children of kindergarten age, ecological culture, assessment of the ecological situation, ecological behavior.*

КИРИШ

2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф- муҳитни муҳофаза қилиш концепциясининг тасдиқлаш тўғрисидаги, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонида кўрсатилганидек 2030 йилгача даврда барқарор ривожлантириш соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларга эришишни таъминлаш мақсадида: куйидагилар “аҳолининг экологик маданиятини шакллантириш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат органлари фаолиятини шафоқлик даражасини ошириш ва фуқорилик жамиятининг ролини кучайтириш “ вазифаси белгиланган.

Табиат муҳофазасини амалга оширишда ҳар қандай чора-тадбирларни қўллаш билан бирга аҳолининг онги ҳам муҳим аҳамият касб этади. Экологик онг табиатни авайлаб-асрашда, унга онгли муносабатда бўлишда, бойликлардан меъёрида фойдаланишда, нохуш ҳодисаларнинг олдини олишда, энг зарури атроф-муҳитни доимо тоза сақлашда намоён бўлади.

Экологик тарбияланмаган киши табиатни эъзозлай олмайди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Таълимда экологик онг тушинчасини юртимиз олимлари ўз қарашларида турлича ифода этган: М.Нематова Т.Нематов (2012) экологик тарбия энг аввало жамият аъзоларини табиатга бўлган муносабатларни тўғри шакллантиришга ёрдам беради. Экологик тарбияни демак, боғча ёшидаги болалардан бошлаш керак. Агар биз болаларга кичик ёшдан изчил экологик тарбия бериб бошласак, уларда ўзлари яшаб турган муҳитга, табиатга ва унинг бойликларига бўлган муносабатлари тўғри шаклланади. Экологик тарбияни амалга оширишни оила – боғча – мактаб - жамоатчилик тизимида амалга оширишимиз зарур. Акс ҳолда биз болаларни экологик муҳитга бўлган қизиқиш муносабатларини ижобий томонларини шакллантира олмаймиз. Айни вақда экологик тарбияни бериш ҳам долзарб муаммолардан бири бўлиб, мактаб ўқув дарсликларида ҳам бу мавзуга тегишля манбалар талайгина.¹

М.Ниязымбетов (2012) фикрича экологик таълим моделини шакллантириш учун биз энг авалло экологик онг ва унинг компонентларини билишимиз талаб этилади. Илмий адабиётларда экологик онгни куйидаги элементларни ажратиб кўрсатади.²

¹ Вилоят табиатни муҳофаза қилиш кўмитаси минтақамиздаги экологик муаммолар ва уларнинг ечими илмий-амалий анжуман материаллари «Оилада ва маҳаллада экологик ва ҳуқуқий тарбия» М. Нематова Т.Нематов

² Вилоят табиатни муҳофаза қилиш кўмитаси минтақамиздаги экологик муаммолар ва уларнинг ечими илмий-амалий анжуман материаллари «Экологик таълимнинг фалсафий-методологик асослари» М.Ниязымбетов

Экологик онгни ажралмас 3 та компонентини учратиш мумкин.

1. Экологик таълим.
2. Экологик ҳолатни баҳолаш.
3. Экологик ҳуқ-атвор

Табиат инсон учун ягона макон, у одамни турли озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-кечак, уй – жой ва зарурий буюмлар билан таъминлайди. Табиат- бу аввало ҳаёт белгиси, зилол сув, тоза ҳаво, она тупроқ, кислародни беминнат ишлаб чиқарувчи ўсимликлар олами. Инсон табиат қўйнида туғилади, яшайди, унинг барча имкониятларидан керагича фойдаланади.

Шундай экан, ҳар бир инсон табиий муҳитга меҳр-шафқатли бўлиши, унинг барча бойликларидан эҳтиёжга яраша ишлатишни амалга ошириш, табиатнинг турли чиқиндилар билан ифлосланишнинг олдини олиш, номақлуб ҳодисаларнинг вужудга келишини олдиндан аниқлаши ва кўз-қулоқ бўлиб туриши зарурлиги соғлом ақл эгаларига маълум. Бироқ бундай олийжаноб ва ҳар бир инсоннинг шахсий бурчи бўлган бу ишлар ҳамма жойларда баробарига тўлиқ ва ҳалол адо этилмайди. Кишиларнинг табиат муҳофазасига нисбатан турли муносабатларда бўлишининг асл сабабини экологик онгнинг етишмаслигидир, деб изоҳлаш мумкин. Кишиларнинг жойларда табиат қонунларига зид келадиган амалий ишларни бажараётганларида уларга нисбатан бефарқ бўлишлари атроф-муҳитнинг ифлосланишини янада кучайтирилмоқда. Экологик билимга эга бўлмаган кишилар, табиатнинг бағрикенг, у инсоннинг шунча етказган зулмларига шу вақтгача чидаб келди, энди бунисига ҳам чидаसा керак, деган мантиқсиз фикрларга чулғониб юрадилар.

Ақл-заковатли муҳандислик илмининг соҳибкорлари табиатга кўпроқ бефарқ бўлишликлари сабабли табиий муҳит азият чекиб келмоқда. Бинобарин, ўша жойларда истиқомат қилувчи аҳоли ҳам жиддий зарар кўрмоқда, чунки ҳаво ва сувнинг ифлосланиши, чунки ҳаво ва сувнинг ифлосланиши, тупроқнинг зарарланиши ҳаёт тарзини мураккаблаштирмоқда, табиат қулайликларидан бебаҳра қолмоқда.

Боғча ёшидаги ёш болалардан тортиб мўйсафид отахон ва онахонларгача атроф-муҳитга нисбатан яқдил ижобий фикрда бўлишлари унга захмат келтирмаслик руҳида тарбияланмасликлари керак. Ҳар бир кишида “табиат- бу мен ва сен, биз яшайдиган макон, табиат бутун Ер курраси аҳолиси яшайдиган ягона макон” деган тушунчалар шаклланиши даркор. Биз аҳоли экологик онгнинг қанчалик юқори даражада бўлишлигига эриша олсак она-табиат -

биосферамиз шунчалик омон ва сермахсул, латофатли ва мафтункор бўлиб қолаверади.

Муҳаммад (с.а.в) пайғамбар Ҳадисларидан бирида шундай ёзилган “Албатта дунё ширин ва кўркам Аллоҳ таолло ўша дунёга эга қилиб қўйиб қанақа амал қилишингизни кузатади”.³

Аҳолининг экологик онги ва маданиятини тарбиялаш узлуксиз бўлиши зарурлиги тўғрисидаги фикр илгаридан маълум. Бола туғилганидан тортиб то умрнинг сўнгги кунигача (мўйсафид ёшида) таълим – тарбиядан сабоқ олар экан, ушбу тарбиянинг муайян қисмини табиатга нисбатан ғамхўр, фидойи, меҳр-мухаббатли бўлиши ҳақидаги тарбия ташкили этади. Хўш, мазкур тарбия боланинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қандай мазмунда амалга оширилиши лозим?

Бизнингча, бола туғилгандан сўнг маълум ёшгача уйда, ота-она қўлида тарбия топади, сўнгра боғчада тарбия топа бошлайди. Боланинг ёшлигиданоқ табиат ҳодисаларига нисбатан муносабатини шакллантириш лозим бўлади. Айтайлик, тоза сув нима, ифлос сув нима? Нима учун сув ифлос бўлади, “Оқиб турган сув жумрагини беркитиб қўй” ва боланинг ёшига мос келадиган бошқа сўзлар билан тарбиялаш зарур бўлади.

Бола 3-6 ёшларда боғчада тарбияланар экан, бу муддат атроф – муҳитга нисбатан муносабатларнинг шаклланишида асосий пойдевор вазифасини ўтайди. Бу ёшларда болалар ҳар бир нарсага қизиқувчан бўлади. Ҳар бир нарсани нима сабабдан шундай ҳолда, айтайлик, дарахтларнинг ўсиши, мева тугиши, гуллаши ва ҳаказо ҳақида қизиқиб сўрай беради. Уларни ушбу қизиқувчанлик хусусиятларидан, қулоғига ҳар бир уқтирилган яхши, фойдали насиҳатларни олишни самарали фойдаланиши муҳим амалий аҳамиятга эга. Бу жиҳатдан боғча опа ҳар бир болага атрофда кўриниб турган табиат ҳодисалари – мевали ва мевасиз дарахтлар, гуллар (гулдондаги гуллар ва ҳовлида ўсувчи атиргуллар, гулсафсар, райҳон, гулибеор ва бошқалар) ҳақида бирламчи, шу билан бирга илмийроқ билимларни содда тарзда тушинтиришга ҳаракат қилиши лозим. Ўсимликларнинг йил фаслларида ўзгариб туриши (баҳорда гуллаши, барг чиқариши, мева тугиши ва ҳаказо), ёзда, албатта, суғориш зарурлиги, юмшатиш, новдаларни синдирмаслик, пўстлоғини шилмаслик, дарахтларга миҳ қоқмаслик, уларнинг танасига ўйиб ёзмаслик ва шохларини синдирмаслик тўғрисида тушинтириб бориш, боғчада мавжуд бўлган дарахт турлари билан таништириш зарур. Боғча болалари альбомлар ва рангли

³ Муҳаммад (с.а.в) Пайғамбар ҳадисларидан

китоблар орқали ёввойи ҳайвонлар, уй ҳайвонлари ҳақида билимларни олиш ва уларни фарқларни билишлари лозим. Қушлар ва уларни болаларини учирма қилаётганда уларга озор бермаслик бошқа хавфлардан ҳимоя қилишни ўрганиш лозим бўлади. Бу борада қушлар боласига ким тегса, уни онаси қарғайди демак ёмон бўлади деб тушинтириш керак. Уларга “ гуноҳ” сўзининг маъносини изоҳлаш мақсадга мувофиқ, чунки болаларга шу ёшдан бошлаб нима қилса гуноҳ бўлади, нима қилса савоб бўлади деган ибораларни тушунтира бошлаш ижобий натижа беради.

Болалар кечқурун уйларига келганларида ота-оналари болаларидан бугун табиат тўғрисида боғчада нималарни ҳақида сўзлаб бергани ва нималарни ўрганганини сўраш ва уларни уй шароитида янада тўлдириш, ҳар бир ота-онанинг вазифаси эканлигини унутмаслик керак.

Бола 5-6 ёшда табиатга нисбатан ғамхўр бўлиши зарур эканини уларга юқорида поғонада тушунтириш лозим бўлади, чунки шу ёшдаги бола кўп нарсаларни фарқига боради.

ХУЛОСА

Аҳоли ўртасида экологик онгни ўстириш бугунги кунинг энг муҳим муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. Экологик онгни ривожлантириш учун дастлабки кўрсаткичларни мактабгача таълим муассасаларидан бошлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Боғча ёшидаги болалар қизиқувчан ва ғамхўр бўлади ва секин асталик билан атроф муҳитга меҳр мухаббат ҳисси уйғонишни бошлайди, шу зайдда инсониятда экологик онг шаклланиб боради.

Инсониятни ва жамиятни экологик онги ва маданиятини ривожлантириш учун турли омиллардан фойдаланиш ва экологик онгни ривожлантириш учун шароитлар яратилса, ҳар бир аҳоли катламларида турли экологик онг ва маданиятни шакллантиришда турли жабҳалардан яъни мактабгача таълим, умумий ўрта таълим ва олий таълимларда тушунтириш ишларини олиб борилса мақсадга мувофиқ бўлади.

REFERENCES

1. Халматова Ш.М. Олий таълимда экологик билим беришда инновацион технологияларни қўллашнинг айрим жиҳатлари. Инновационный сотрудничество между наукой образованием и производством как платформа для модернизации. Ферган, 2013
2. Назаров М, Ш.Халматова. Сув хавзаларининг санитар ҳолати. Фарғона, 2020 йил.

3. Халматова Ш.М. Экологик маданиятнинг муҳим омили. “Фарғона водийсида табиатдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишнинг долзарб муаммолари” Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Наманган. 2014 йил
4. Abdullaeva, M. T., & Usmanova, T. E. (2022). FUNDAMENTALS OF ORNAMENTAL PLANT PROTECTION. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(1), 104-104.
5. Abdullaeva, M. T., & Ibragimova, S. S. (2022, January). THE ROLE OF ECOLOGICAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL CULTURE IN OUR YOUTH. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 2, No. 1).
6. Abdullaeva, M. T., Usmonova, T. E., & Inomov, H. E. (2021). Influence of number of seedlings and amount of fertilizers on the development of root system of winter wheat. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(10), 805-809.
7. Халматова, Ш., Усманова, Т., & Акрамов, А. (2022). ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЧЕЛОВЕКА НА РАСТИТЕЛЬНЫЙ И ЖИВОТНЫЙ МИР. *THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH*, 1(5), 547-554.
8. Abarjon o'g'li, A. A., & Barchinoy, M. (2022). YER USTI VA OSTI SUVLARINI IFLOSLANTIRUVCHI ASOSIY MANBALAR. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(20), 216-219.
9. Abarjon o'g'li, A. A. (2022). SHO 'RLANGAN ERLARDA DUKKAKLI DON EKINLARINI EKISHNING AFZALLIGI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(18), 351-354.
10. Холикулов, М., & Ёкубов, Ж. (2022). ГУЛШИРАНИНГ ҚАЙТА-ҚАЙТА ОЛИНИШИНИ УНИНГ УМУМИЙ МИҚДОРINI ОШИРИЛИШИГА ИЖОБИЙ ТАЪСИРИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 1(6), 81-86.
11. Холикулов, М. Р., & Хамидов, Г. Х. ФЛОРИСТИЧЕСКИЙ СОСТАВ МЕДОНОСНЫХ РАСТЕНИЙ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ И ПУТИ ИХ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ.
12. Xolikulov, M. R. (2020). THE HERB (*Capparis spinosa* L) IS AN IMPORTANT HONEY PLANT. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(3), 165-170.

-
13. Ahmedova, D. M., & Maksudova, G. M. (2020). THE ROLE OF MOISTURE AS AN ECOLOGICAL FACTOR IN GROWTH OF COTTON PLANTS. *Theoretical & Applied Science*, (8), 73-76.
14. Ahmedova, D. M., & Maksudova, G. M. (2020). МОРФОЛОГИЯ ПЫЛЬЦЫ НЕКОТОРЫХ ВИДОВ И ГИБРИДОВ ХЛОПЧАТНИКА. *Theoretical & Applied Science*, (5), 84-87.